

UDC 94(477):316(477.72)(=512.161)

## THE MODERNIZATION OF SOCIAL LIFE OF MESKHETIAN TURKS IN UKRAINE

*M. Homanyuk*

PhD (Sociology), Associate Professor

Kherson State University, Department of Human Geography

27, Universytetska Str., Kherson, 73003, Ukraine

[gomanuk@gmail.com](mailto:gomanuk@gmail.com)

The article is devoted to the status and tendencies of development of the Meskhetian Turks' community in Ukraine in the period 2014–2019. On the base of author both quantitative and qualitative research conducted by the author mostly in Kherson oblast of Ukraine (where most Meskhetian Turks live), it is concluded that political and economic changes in Ukraine have significantly influenced various aspects of Meskhetian Turks life in Ukraine. These changes have touched upon a wide range of issues, ranging from their self-identity to the number of people remaining nowadays in the community. Ukrainian Meskhetian Turks are an ethnic group whose identity is maintained on the basis of belonging to an ethnic, linguistic and religious unity. The linguistic unity is supported by involvement in the Turkish media space; the religious unity is supported by the subordination of most religious communities to one Muslim organization (Religious Administration of Muslims of Ukraine). If in the 1950s and until the 1990s the main unifying idea of Meskhetian Turks was of returning to “Meskhetia”, their historic homeland currently inside Georgia, now this idea is not prevalent anymore, and even creates divisions inside Meskhetian Turks community. Nowadays, many members of their community support instead the idea of returning to Turkey, but also this new idea creates tensions and divisions among them. According to the results of this paper research, the use of the ethnonym “Ahiska Turks”, instead of “Meskhetian Turks”, is recently spreading; Ahiska is the name that Turks used to identify Georgia's “Meskhetia” region in a Turkish language. Such a shift in focus on ethnonym suggests a reorientation of Meskhetian Turks perception of their identity from the Soviet and post-Soviet contexts, to a growing synchronization with an all-Turkish contemporary context. The use by the current Meskhetian Turks living in Ukraine of different words for their ethnonym is a manifestation of commitment to different variants of their identity. The Ahiska version of identity implies sub-ethnic subordination of Ahiska identity to Turkish identity. The Meskhetian version of identity implies the perception of their community as of a self-sustaining ethnic identity. The results of the research indicate that a growing number of Ukrainian Meskhetian Turks are currently in the process of a slow but stable modernization, reflected in the diversification of employment, the weakening of values of traditional culture, urbanization, and the emergence of new forms of civil society institutions. However, the majority of Ukrainian Meskhetian Turks are still shaped by a number of very diverse factors and choices, such as: strong adherence to Islamic religious organizations, preference for residence in rural settlements, aspiration to live in ethnic homogeneous communities, intensive labor migration to large Ukrainian cities and Turkey, knowledge of spoken Turkish language only, and only at household level, low willingness to support higher education after compulsory school, especially for women. A significant cultural distance, a commitment to some archaic elements of their traditional culture and institutions can be a source of conflict. In conclusion, the author notes that despite the possibility of migration to Turkey, to a lesser extent to Georgia, or to other countries (USA, Russia), a significant part of the Ukrainian Meskhetian Turks is sure that they will stay in Ukraine, that their second homeland is here, and that they are full members of Ukrainian society, as “Ukrainians of Turkish origin”.

**Keywords:** identity, Kherson oblast, labor migration, Meskhetian (Ahiska) Turks, modernization, Turkey, Ukraine

© 2020 M. Homanyuk; Published by the A. Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies, NAS of Ukraine on behalf of *The World of the Orient*. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

## МОДЕРНІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОГО ЖИТТЯ ТУРКІВ-АХІСКА В УКРАЇНІ

М. А. Гоманюк

2014–2019 роки стали часом випробувань для всіх українців незалежно від їхнього етнічного походження, зокрема і для тієї громади, яку в кириличних джерелах називають здебільшого турками-месхетинцями, а в тюркомовних джерелах – турками-ахиска. У 2015–2016 роках за розпорядженням президента Турецької Республіки Реджепа Таїпа Ердогана три тисячі турків-месхетинців були переселені із зони конфлікту на Донбасі до Туреччини [До Туреччини з Донбасу... 2015]. Це переселення – лише один із фактів, який свідчить про зміни у становищі турків-месхетинців в Україні, принаймні в чисельності громади. У Херсонській області ситуація не дійшла до критичної, проте фактично прикордонний статус регіону суттєво вплинув на соціально-економічне життя громад турків-месхетинців.

З метою з'ясування характеру, глибини та причин змін у громаді турків-месхетинців у 2010-х рр. нами було проведено соціологічне дослідження в Херсонській області. Воно здійснювалося в межах проєкту “Попередження конфліктів у Південній Україні”, що реалізовувався Центром близькосхідних досліджень за сприяння Національного фонду на підтримку демократії (NED). Серед поставлених нами завдань потрібно виділити такі: з'ясування характеру та джерел ідентичності (ідентичностей) турків-месхетинців, особливостей економічної діяльності, глибини соціально-політичної інтеграції в українське суспільство, напрямків міграційних процесів і характеру комунікації в громаді та з громадою.

Під час соціологічного дослідження упродовж 2018–2019 рр. було проведено низку глибинних інтерв'ю та дві фокус-групи з представниками громади турків-месхетинців у м. Херсоні, смт Чаплинці й Асканії-Новій, селах Хрестівці, Надеждівці, Нижніх Торгах, Строганівці, Павлівці, Миролюбівці, інтерв'ю з іншими представниками територіальних громад, здійснено аналіз відкритих баз даних (Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, результати виборів 2014–2019 рр.) та публікацій у медіа.

В Україні систематичним дослідженням громад турків-месхетинців займалося досить вузьке коло дослідників – Наталія Беліцер, Тетяна Клищенко, Максим Майоров, Олена Малиновська, Ігор Мінгазутдінов, Олена Сирінська, Олег Шамшур та Лариса Шаповал. 1999 року було видано звіт за результатами опитування “Становище біженців турків-месхетинців в Україні” [Становище біженців... 1999], а 2006 року – етносоціологічний нарис О. Малиновської “Турки-месхетинці в Україні”, у яких подано розгорнуту картину соціально-економічного життя турків-месхетинців на той час [Малиновская 2006]. У довіднику “Етнонаціональна структура українського суспільства” турків-месхетинців було віднесено до “представників окремих етносів”, на противагу національним меншинам, спільнотам із невизначеним статусом і “корінному населенню” [Етнонаціональна структура... 2004, 296–298]. Становищу турків-месхетинців після початку конфлікту на Сході України було присвячено статтю О. Сирінської та М. Майорова [Сирінська, Майоров 2015]. Також турки-месхетинці згадуються в контексті дослідження проблем україно-турецьких відносин і діяльності ісламських організацій в Україні у працях Сергія Данилова, Віталія Щепанського та Олега Яроша [Ярош 2014; Данилов 2015; Щепанський 2017]. Значна увага до месхетинських турків, зокрема в Україні, спостерігається останнім часом у Туреччині. Перелік питань, які порушуються в цих роботах, досить широкий – від проблем викладання турецької мови переселенцям із Донбасу до місця турків-месхетинців у геополітиці [Aktepe 2017; Uluslararası Ahıska Türkleri Sempozyumu 2017; Devrisheva 2019].

**Етніміка та ідентичність**

Як самоназву українські турки-мехетинці використовують етнімік “турки-ахиска” (“ахиска тюрклері”, з турецької – Ahıska Türkleri, ахискські турки, турки з регіону Ахиска (турецька назва Мехетії)) або “ахискаلیلар” (Ahıskalılar – ахиски). Цей етнімік почав використовуватися разом із відповідником “турки-мехетинці” не лише в повсякденному вжитку, а й в офіційній мові. Це віддзеркалено в назвах громадських об’єднань (далі – ГО) та релігійних громад. Як бачимо з таблиці 1, у 2000-х роках було зареєстровано 7 ГО з назвою “ахиска (ахискаلیلар)”, з них 5 – у Херсонській області.

**Таблиця 1**

Юридичні особи – громадські об’єднання, засновані турками-ахиска в Україні (за даними Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань станом на 1 січня 2020 р.)

Назва громадської організації (ГО)	Місце розташування	Рік реєстрації
Громадська організація «Всеукраїнське товариство мехетинських турків “ВАТАН”»	с. Виноградівка, Миколаївської обл.	1993
Херсонський обласний громадський культурно-просвітницький центр турків-мехетинців “Ахалцихе” <sup>1</sup>	с. Хрестівка Херсонської обл.	2002
Харківський обласний осередок «Всеукраїнського товариства мехетинських турків “ВАТАН”»	с. Вовківка Харківської обл.	2008
Донецька обласна громадська організація «Община турків-мехетинців “Ахиска”»	м. Слов’янськ Донецької обл.	2011
Громадська організація “Центр розвитку турків-ахиска (турецько-мехетинської громади Херсонської області)”	м. Херсон	2012
Голопристанська районна громадська організація “Ахискаلیلар”	м. Гола Пристань Херсонської обл.	2012
Чаплинська районна громадська організація “Ахискаلیلар”	смт Чаплинка Херсонської обл.	2012
Нижньосірогоська районна громадська організація “Ахискаلیلар”	смт Н. Сірогози Херсонської обл.	2012
ГО «Миколаївське обласне товариство турків-мехетинців “НІАТ”»	с. Виноградівка Миколаївська обл.	2012

Така зміна уваги до етніміка свідчить про переорієнтацію з радянського та пост-радянського контексту на турецький та світовий. Назва “турки-мехетинці” була започаткована в СРСР у повоєнні часи і має конотації, пов’язані з депортацією, рухом за повернення в Грузію, ферганським погромом 1989 р. і подальшим вимушеним переселенням до різних радянських республік. Назва ж “турки-ахиска” свідчить про належність до світової спільноти турків з відповідного регіону:

«Турецкое государство признаёт нас как Ahıska Türkleri. Весь мир признает слово “ахыска”. Если я с турками разговариваю, они сразу понимают, что у меня акцент чуть другой. И меня спрашивают: memleket nere – откуда ты? Где твои корни? Я говорю: Ахыска» (Ч, 63)<sup>2</sup>.

В офіційних документах Туреччини також використовується етнімік “ахискські турки”. І основним оператором громадської активності й посередником між громадою турків-ахиска та державними інституціями є Всесвітнє товариство ахискських турків DATÜB (Dünya Ahıska Türkleri Birliği) зі штаб-квартирою в Стамбулі [DATÜB 2019]. Відповідно зрозумілим є прагнення до синхронізації етноетніміка українських турків-ахиска з прийнятим у Туреччині варіантом.

При цьому назва “турки-месхетинці” також функціонує як і етно-, і екзоетнонім, хоча й інколи висловлювалися думки, що назва “турки-месхетинці” вже не відповідає реаліям:

“Мы называем себя турками-месхетинцами, потому что мы чтим свою историю” (Ч, 49).

«Когда я заполняю анкеты, то пишу просто “турок”, потому что многие не знают, кто такие “месхетинцы»» (Ч, 31).

«Мы не хотим этих “мексиканских” турок» (Ч, 73).

Використання різних варіантів етноніма є виявом прихильності до різних варіантів тотожності. Ахискський варіант ідентичності передбачає субетнічне підпорядкування ахискської ідентичності турецькій ідентичності, згідно з яким турки-ахиска – інтегральний складник турецького народу і світової тюркської спільноти. Така думка поділяється більшістю херсонських турків-ахиска і формується під дією низки чинників – формальних і неформальних громадських об’єднань та релігійних общин турків-ахиска в Україні та їхніх лідерів, впливу турецьких ЗМІ (передусім телебачення, доступного із супутникової антени), турецьких державних і громадських інституцій. Останніми роками назва “турки-ахиска” починає застосовуватися і в українських джерелах – наприклад, на сайтах Херсонської ОДА [Вечір пам’яті... 2018] чи “Іслам в Україні”, що є партнером релігійної організації «Духовне управління мусульман України “Умма»» [Турки-ахиска... 2015].

Інші варіанти ідентичностей представлені меншою мірою. По-перше, це грузинський варіант ідентичності, згідно з яким месхетинці – грузини-мусульмани регіону Самцхе-Джавахеті. По-друге, це османська ідентичність, згідно з якою турки-ахиска – це “справжні” турки, які, на відміну від турків у сучасній Туреччині, найбільше зберегли “етнічну чистоту” турків [Малиновская 2006]. І це українська ідентичність, згідно з якою турки-ахиска, що є громадянами України, – це українці турецького походження:

“Мой руководитель мне говорит: ты украинец турецкого происхождения – и он в чем-то действительно прав, потому что этнически я турок, но в Турции ни разу не был. Да, я люблю флаг своего народа, но я больше заинтересован в украинской политике, я знаю украинскую литературу, а турецкую не знаю, знаю украинскую историю, потому что я ее изучал, а ту не знаю” (Ч, 31).

«Многие говорят, что мы прямые потомки османских турок. Когда из Турции приезжают и слышат, как мы говорим, то говорят: это же наш древний османский язык. Тогда нас можно было бы называть “турки-османцы”, мы же оттуда пошли» (Ч, 31).

При цьому всі ці варіанти ідентичності можуть співіснувати, доповнювати один одного. І ще одним варіантом ідентичності є локальна тотожність, що почала фіксуватися в інтерв’ю не так давно. Якщо раніше турки-ахиска в Херсонській області протиставляли себе старожилам, то наразі дедалі частіше кажуть про те, що вони також “місцеві”:

“Я себя считаю местным, потому что наши дети здесь родились, мы здесь выучились, Украина – это наша вторая родина. Турция – наша историческая родина, Ахиска – это территория, где наши предки жили” (Ч, 28).

“Мы не за себя говорим, а за все село. У нас отдельно проблем турок-месхетинцев нет. Мы с местным населением срослись” (Ч, 55).

Турецька мова й ахискська говірка залишаються основами тотожності та групової солідарності турків-ахиска в Україні. Ахискська говірка – це мова повсякденної комунікації, турецька мова – мова найпопулярніших ЗМІ, російська мова – мова міжетнічної комунікації для старших людей та мешканців міст, українська мова – мова міжетнічної комунікації для молодших людей та мешканців сіл. Спостерігається поступове зменшення комунікації російською мовою, вона стає менш функціональною.



Діти турків-ахиска дістають освіту українською мовою, їхній контакт із російською зужується, і зменшується відповідно російська лінгвістична компетенція.

«Мне моя внучка кричит: “Деда, ану зупинись!”, а я иду себе внимания не обращаю, а она опять: “Ти що, мене не чуєш?”» (Ч, 67).

Турецьку мову турки-ахиска в Україні освоюють несистемно – через турецькі ЗМІ, кіно та музику. Через це у значній частини турків-ахиска є певні проблеми з літературною турецькою мовою, зокрема з письмовою.

“Я специально грамматику турецкого не изучал. У нас турецкие каналы с детства были. Там и озвучка была, мы видели, как читается, оттуда и понимаем. Поэтому я писать умею, может, с грамматическими ошибками, но умею” (Ч, 31).

“Я з турками працював; то я з ними коли розмовляю – багато слів не розумію. Спілкуюся з ними частіше англійською” [Турки-месхетинці... 2018].

Турки-ахиска користуються кириличною графікою для турецького письма не лише в побуті, кирилицею навіть друкуються книги – наприклад, видання Духовного управління мусульман України (далі – ДУМУ) “на языке турок-месхетинцев” [Турецький маршрут 2017]. Використання кирилиці дає певні переваги в доступі до кінцевого користувача друкованої продукції серед турків-ахиска в Україні, але обмежує доступ до турецькомовних друкованих джерел. Між іншим, у місцях проживання турків-ахиска релігійна література турецькою мовою розповсюджується не лише мусульманськими організаціями, а й іншими, наприклад “Свідками Єгови”.

Турецьку мову в Україні факультативно вивчали 2004 року лише в с. Каїрці Каланчацького району [Можливість... 2004]. Станом на 2018/2019 навчальний рік ані викладання турецькою мовою в навчальних закладах, ані мовних курсів у Херсонській області немає. Одна з причин – брак педагогічних кадрів із відповідною спеціалізацією. Інша – це відсутність зацікавленості в самих навчальних закладах. Проте певні зрушення в цій сфері є. Досягнуто принципової згоди щодо можливості проведення навчальних занять із турецької мови в с. Миролібовці Білозерського району. Консульство Турецької Республіки в Одесі надало підручники, за сприянням Херсонського міського меджлісу кримськотатарського народу знайдено вчителя турецької мови, сільська громада турків-ахиска виділяє кошти на його зарплату.

### ***Господарська діяльність, зайнятість і трудова міграція турків-ахиска***

2014 року через анексію Криму Російською Федерацією та з початком АТО на Донбасі мешканці Херсонської області зіткнулися з новою економічною реальністю. Серед тих, хто зазнав значних збитків, опинилися херсонські аграрії, що спеціалізувалися на овочівництві, садівництві й баштанництві. Вони втратили свої основні ринки збуту – Крим, Донбас та Росію. Особливо це стосувалося представників малого й середнього бізнесу, яким було важко знайти ринки збуту в інших регіонах, зокрема Європі. Ситуацію посилили підвищення цін на паливно-мастильні матеріали, енергоносії та воду для зрошення, а також перерозподіл земельних ресурсів, рейдерство.

Херсонські турки-ахиска не стали винятком, адже значна їхня частина продовжує займатися сільським господарством: овочівництвом і баштанництвом на своїх або орендованих паях, а також тваринництвом. Після 2014 року проблеми зі збутом вирощеної продукції загострилася в усіх типах господарств. Одноосібники збувають продукцію на оптових ринках, більші господарства шукають додаткові варіанти реалізації. Ті, хто мешкає та господарює на правобережній Херсонщині, змогли частково переключитися на Одеську область, лівобережні турки-ахиска частково переорієнтувалися на інші великі міста України. Дехто перепрофілював свої господарства з працевіткового овочівництва на вирощування більш ліквідних, але менш працевітких зернових та олійних культур або взагалі припинив власний бізнес.

“Раньше мы торговали с Россией. Наладили бизнес: Москва, Питер. После Крыма все накрылось. Тяжело было перестроиться. Два-три года очень тяжело было. Потом перешли на зерновые. Всю технику пришлось менять” (Ч, 46).

У результаті в селах, де проживають турки-ахиска, зменшилася кількість робочих місць, що своєю чергою призвело до трудової міграції – внутрішньої та зовнішньої. Внутрішні трудові мігранти знаходять роботу у великих містах України – на будівництві й у сфері послуг. Ухвалюючи рішення, куди їхати працювати за кордон, херсонські селяни незалежно від їхнього етнічного походження керуються тими самими міркуваннями – можливістю знайти роботу та закріпитися на новому місці за допомогою знайомих, культурною близькістю, розміром заробітної плати. З огляду на це українці поїхали переважно до Польщі, Росії, Чехії, турки-ахиска – до Туреччини, Росії. Міграція суттєво вплинула на чисельність громади турків-ахиска в Херсонській області, яка 2019 року скоротилася більш ніж на 20 % порівняно з 2015 роком (див. рис. 1). В окремих селах Херсонської області міграція досягла значних масштабів: з Морозівки виїхало 132 особи (85 % турків-ахиска), з Питомника – 70 (52 %), з Павлівки – 107 (43 %), з Каїрки – 68 (43 %), із Хрестівки – 210 (29 %), зі Строганівки – 96 (58 %). Частина демографічних втрат у цих селах відбулася за рахунок трудової міграції, частина – за рахунок переїзду турків до населених пунктів з більш розвинутою інфраструктурою – газифікованих, біля траси, з медичними установами тощо. Для невеликих сіл, як-от Морозівка чи Питомник, така значна втрата людності ставить питання про їхнє існування взагалі, не кажучи вже про школи, де часто більша частина учнів – це турки-ахиска (хоча за останні роки середня кількість дітей у турецьких сім'ях зменшилася, проте вона залишається більшою, ніж в інших родинах).

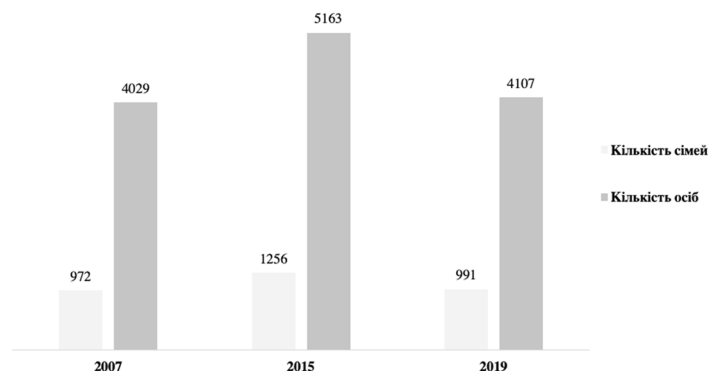


Рис. 1. Динаміка чисельності турків-ахиска в Херсонській області 2007–2019 рр. (за даними Українського представництва DATÜB)

У Туреччині херсонські турки-ахиска наразі або тимчасово працюють, або вже переїхали на постійне місце проживання разом із сім'ями.

“Мой племянник устроился в школу, а зарплаты были маленькими, и он не мог на эту зарплату прокормить семью. А потом его старший брат поехал в Турцию, нашел работу, приехал домой и забрал его. Они два года ездили, а жены их сидели здесь и ждали по полгода. И жены начали бунтовать. И они вынуждены были тоже их забрать туда жить. Уехали только из-за того, что была безработица” (Ч, 56).

Більшість мігрантів переїхали до західної частини Туреччини. Багато херсонських турків-ахиска осіло в Бурсі – четвертому за кількістю населення, економічно потужному місті Туреччини, що розташоване в 150 км від Стамбула, а також у містах Анатолії, Ізмірі, Денізлі, Біледжикю. А ось турків-ахиска з Донецької області було переселено до Ерзінджана, що розташований на сході Туреччини.

Трудову міграцію зумовив також страх поширення збройного конфлікту на Херсонську область. Розглядався навіть проект переселення турків-ахиска з с. Каїрки Каланчацького району як найбільш наближеного до Криму села за тією самою програмою, що й турків з Донецької області. Турки-ахиска з-під Слов'янська, що шукали порятунку в родичів на Херсонщині або контактували з ними, були живими свідками небезпеки, що принесла війна:

“Я общался с нашими людьми, которые из Донецкой области, из-под Славянска переехали, и они такие вещи рассказывали, что было ужасно. Там отбирали машины, в дома заходили с оружием. Это тоже повлияло [на выезд в Турцию]” (Ч, 31).

Ті турки-ахиска, що залишилися працювати в сільському господарстві в Україні, потерпають від тих самих проблем, що й інші українці. Конкуренцію створюють не стільки сусіди, скільки агрохолдинги та сільгоспвиробники з інших країн. Проблеми турків-ахиска в цій сфері – це типові проблеми малого та середнього бізнесу. Можливості, що надала Угода про асоціацію з Європейським Союзом, не принесли полегшення, адже “в Європу поставлять трудно. Рынок открылся для крупных агрохолдингов, а не для нас”. У цих умовах виходом була б державна підтримка малого й середнього бізнесу, окремих галузей сільського господарства, пільгове кредитування, участь у грантових програмах тощо:

“Нам нужен финансовый рычаг, минимальные проценты, гранты. Надо развивать приграничную торговлю с Турцией. Зонгулдак – это же город-побратим Херсона. Нужно заниматься переработкой, а то половина того, что выращивается, не продается” (Ч, 53).

“Я официально ФОП, а на ярмарку меня не зовут. Мне звонят из РДА (районная державна адміністрація. – М. Г.) и спрашивают, сколько мы посадили овощей. Они там отчитались и все, а куда я эти овощи потом дел, как сбыл – им уже не интересно. Они этим не интересуются. Нет государственной протекции малому и среднему бизнесу. А я же налог плачу” (Ч, 63).

“У нас люди живут с коров. Сена нет, солома дорого, а молоко копейки стоит. В городе 16–17 за литр, а у нас принимают по 4.70. Государственная дотация нужна на молоко” (Ч, 63).

“Мой сын уехал в Турцию на заработки. Если бы молодым людям дали в аренду 9–10 гектар из земель запаса, то они бы здесь свою лямку тянули. А так ни у кого нет работы” (Ч, 63).

Хоча значна частина херсонських турків-ахиска залишаються жити в сільській місцевості, спектр їхньої зайнятості дещо розширився за останні роки. Серед них є успішні бізнесмени, лікарі, правники, інженери, працівники промисловості та сфери послуг – “землю бросили и пошли работать шоферами”. Частина з них працює в компаніях з турецьким капіталом, яких багато в Херсонській області та в інших регіонах України (наприклад, фірми, що будують автошляхи), або у фірмах, що мають торгові відносини з Туреччиною. Знання мови, персональні знайомства, обізнаність із культурою сусідньої держави – це той соціальний капітал, який може слугувати обом країнам.

Зміна видів зайнятості в турків-ахиска свідчить про зміни в кількості осіб з вищою освітою. Вона невисока, проте теж зростає. Якщо в 1990-х у вишах України й Туреччини вчилися тільки поодинокі турки-ахиска, то зараз ситуація змінилася. Діти й онуки опитаних турків та їхніх родичів вчать на лікарів, фармацевтів, програмістів, агрономів, економістів, правників. Наразі це переважно юнаки, але й трапляються дівчата. Херсонські турки-ахиска вступають/вступали переважно у виші Сімферополя, Херсона, Запоріжжя, Донецька, і частина тих, хто вчився у кримських і донецьких навчальних закладах, змушені були перервати навчання. Вища освіта серед турків – це заявка на вертикальну соціальну мобільність, на переїзд до міст, на модернізацію взагалі:

“Когда мы [турки] переехали в Узбекистан, первое поколение не было образовано, потому что люди боялись – они приехали в что-то новое и непонятное. А потом пошли учиться, турки становились агрономами, учителями. Когда мы сюда переехали, то же самое произошло. Мы начинали с нуля, с покупки посуды. Поэтому мы потеряли одно-два поколения образованных людей. Новое поколение все пойдет учиться, если ничего не случится” (Ч, 31).

### ***Політична активність, релігійне життя та інститути громадянського суспільства***

Традиційною формою внутрішнього врегулювання життя громади в турків-ахиска є інститут старійшин – аксакалів. Аксакали – це здебільшого старші чоловіки, які користуються повагою в громаді, досягли певного матеріального благополуччя, мають міцні родини, дотримуються релігії. Обираються аксакали через неформальні вибори. До компетенції аксакалів входять: вирішення деяких спірних питань, організація й координація свят, поховань, різноманітних публічних заходів, облаштування цвинтарів, контакти з органами влади. Список цей може варіюватися залежно від громади.

“Если кто-то из громады что-то натворил, но не нарушил при этом законов Украины, мы собираемся – это я, мулла, пару человек старейшин. Если он готов исправиться, то мы решаем, что сделать. Если он нарушил закон Украины, то это решается по законам Украины” (Ч, 29).

Вплив аксакалів на громади також може варіюватися. Для декого він може бути суттєвим: “Аксакалы нужны, потому что есть люди, для которых их мнение важно”, для декого – нульовим: “Я живу по Конституции, законы выполняю, налоги плачу, ну какие мне еще нужны аксакалы?”

Своє уявлення про вплив аксакалів на життя турків-ахиска мають політики, держслужбовці, представники силових структур. В інтерв'ю з аксакалами неодноразово згадувався сюжет, як напередодні виборів до них звертаються різні кандидати з пропозицією вплинути на вибір членів громади:

“У нас в округе баллотировалось семнадцать человек. И все семнадцать сидели на этом стуле. И все хотели, чтобы их поддержал мой народ. Чтобы все мы голосовали за того или за того. Я могу повлиять на мнение части людей, но почему я должен отбирать свободу выбора у человека? Они думают, что мы по старым законам живем, что мы табор какой-то” (Ч, 63).

“Сейчас люди стали более начитаны, доступ к Интернету есть, поэтому у каждого есть свое мнение. К старейшинам могут прислушаться, но не в вопросах политики. Это выбор каждого” (Ч, 41).

Аналіз результатів виборів у 2014–2019 роках у селах Чаплинського району не виявив зв'язку між етнічним складом виборців у сільських громадах і результатами голосування.

У сільській місцевості аксакали часто постають у ролі медіаторів конфліктів, як контактні особи з офіційними структурами. Своєю чергою окремі аксакали є керівниками офіційних громадських об'єднань та релігійних громад турків-ахиска, наприклад ВТТМ “Ватан”. Зокрема, Захаддін Асланов одночасно є аксакалом у с. Хрестівці Чаплинського району і беззмінним керівником Херсонського обласного осередку ВТТМ “Ватан”, Алішан Алієв входить до групи аксакалів с. Нижніх Торгаїв Нижньосірогозького району, а також є депутатом сільради і головою ГО “Ахисхалилар”, Іскандер Музафаров – один з одинадцяти аксакалів Хрестівки і співзасновник ГО “Ахалцихе”. Якщо в населеному пункті є декілька аксакалів, вони можуть представляти різні роди (клани) турків-ахиска, належність до яких не втратила значення.



Отже, у громадському житті громади турків-ахиска відбулися суттєві зміни. Якщо в 90-х і нульових “Ватан” була єдиною організацією в Україні, що виступала від імені громади турків-ахиска, то зараз таких організацій 9. Більша частина з них перебувають у партнерських або нейтральних відносинах з “Ватаном”, а частина є ідейними опонентами. Об’єктом критики є певна непослідовність і суперечливість дій/бездіяльності “Ватану” щодо однієї з головних статутних цілей – повернення турків-месхетинців на історичну батьківщину в Грузію, брак легітимності через непрозорість процедури виборів до керівних органів, втрата суб’єктності через фактичне підпорядкування DATÜB (голова “Ватану” Марат Расулов є одночасно офіційним представником DATÜB в Україні [DATÜB 2019]). Критики “Ватану” зазначають також, що в Україні турки-ахиска не потребують окремих структур, які б спеціалізувалися на захисті інтересів цієї етнічної групи:

“Общественная организация нужна тогда, когда нужно защищать свои права, она нужна в тех странах, где их [прав] нет. В нашей стране, в Украине, все права защищены и перед законом мы все равны. В России, например, совсем не такие условия, как здесь. И там общественные организации как раз нужны” (Ч, 44).

Попри все, “Ватан” залишається найвідомішою організацією турків-ахиска в Україні. Позитивно українськими турками-ахиска оцінюються дії “Ватану” і DATÜB у справі переселення турків-ахиска із зон конфлікту на Сході України, постійна робота з проведення обліку громади, благодійність. Завдяки “Ватану” херсонські турки-ахиска перебувають у світовому контексті через участь у міжнародних заходах як за кордоном, так і в Україні. У Херсонській області в с. Чернобаївці Білозерського району 2018 року, наприклад, відбулася зустріч членів “Ватану” і DATÜB на чолі з головою Зіятдіном Кассановим та гостей з інших країн, де живуть турки-ахиска.

Через брак повноцінного представництва в органах місцевого самоврядування громадські об’єднання виконують функції легітимації представництва громад турків-ахиска на місцях. За останні десять років ситуація з представництвом в органах влади практично не змінилася. 2007 року в області налічувалося 9 депутатів селищних та сільських рад турецько-месхетинської національності [Розвиток етнонаціональних відносин... 2007]. Станом на 2019 рік ситуація суттєво не змінилася. У сільрадах, де проживають турки-ахиска, є свої депутати і члени виконкомів, але на районному рівні турки-ахиска в органах влади не представлені. Відповідно голова ГО або аксакал – це контактна особа від громади:

“Бывает, если что-то случилось, то говорят, что виноваты нерусские. После открытия организации напряжение уменьшилось. Организация дает элемент защищенности. Одному человеку было трудно доказать правоту, а с организацией проще. Я прихожу в орган власти как представитель организации” (Ч, 29).

Турки-ахиска мають досвід використання свого активного виборчого права, зокрема позитивний, але наразі тільки на рівні сільрад. Проте за останні роки представники турецької громади почали висуватися в кандидати районних рад. А 2018 року член Херсонського міськвиконкому Садіяр Мамедов (турок-месхетинець за походженням, який підкреслює те, що він “виходець із Грузії” [Садіяр Мамедов... 2018]) вирішив балотуватися в депутати Верховної Ради України. Причому висувався С. Мамедов не по округу, де проживає переважна більшість херсонських турків-ахиска, а по розташованому в межах міста Херсона 182-му округу [Вибори народних депутатів... 2019]. Це своєрідний приклад персонального виходу з етнічного контексту.

Тісно пов’язані з інститутом аксакалів та громадськими об’єднаннями й релігійні общини, до яких належать турки-ахиска. Як зазначають окремі респонденти, в умовах демократичного суспільства релігійність турків-ахиска зросла порівняно з радянським періодом. Аксакали й лідери турецько-месхетинських ГО зазвичай тісно

співпрацюють з релігійними діячами – імамом Херсона і Херсонської області шейхом Казимом (теж турком-ахиска), муллами, беруть активну участь у житті релігійних общин, часто виступають як засновники общин під час їхньої реєстрації, добродійники та організатори масових заходів під час відзначення релігійних свят.

«Цього року нижньоторгаївські мусульмани отримали щедрю пожертву – 220 кілограмів баранини, від голови ГО “Всеукраїнське товариство месхетинських турок “Ватан”, представника Всесвітнього Союзу турок Ахиска в Україні Марата Расулова. Старійшині... доручили скласти списки сімей мусульман... і розподілити пожертву між усіма членами громади. Алішан Алієв, як голова районної громадської організації “Ахисхалилар” за дорученням Марата Расулова передав пожертву – 40 кілограмів м’яса курдам села Вільне» [Жертвоприношення... 2019].

Цей фрагмент демонструє взаємозв’язок між зазначеними інституціями. Особливістю релігійних общин, до яких належать турки-ахиска, є підпорядкованість одній релігійній структурі. Хоча серед турків-ахиска є мусульмани, які орієнтуються на різні структури, – наприклад, пов’язані з Diyanet (Державним управлінням у справах релігії Туреччини), на “Сулейманджилар” [Ярош 2014, 54], – більшість общин херсонських турків-ахиска належать до ДУМУ. Своєю чергою ДУМУ теж орієнтується на турків-месхетинців [Данилов 2015, 323] та у своїх медіа використовує етнонім “турки-месхетинці”, а не “турки-ахиска” [Трагедія великого народу... 2016]. Тут ми погоджуємося з деякими дослідниками, що для різних етнічних груп, зокрема турків-ахиска, іслам є одним із джерел етнічної тотожності [Малиновская 2006; Данилов 2015]. У смт Чаплинці, наприклад, одна з релігійних громад має назву «Мусульманська релігійна громада “Ахисха”». При цьому саме організаційна підпорядкованість, а не богословські нюанси відіграють тут суттєвішу роль.

### **Висновки**

Українські турки-ахиска є етнічною групою, солідарність якої підтримується на основі відчуття культурної, мовної та релігійної спільності. Відчуття мовної спільності підтримується залученням до медійного простору Туреччини, а релігійна спільність підтримується підпорядкуванням більшості релігійних общин одному об’єднанню мусульман – ДУМУ. Якщо в 1950–1990-х рр. основною об’єднувальною ідеєю була ідея повернення на історичну батьківщину в Грузію, то наразі ця ідея не є ключовою і навіть певною мірою роз’єднує українську громаду турків-ахиска. Так само як ідея виїзду турків-ахиска до Туреччини.

В Україні суттєвої загрози асиміляції турків-ахиска наразі немає. Хоча ця етнічна група має спільну історичну долю з титульною нацією України (радянське минуле, репресії), культурна дистанція не є достатньою для швидкої асиміляції. Зміна тотожності може відбутися за рахунок ідентифікаційного злиття з турецькою нацією, втрати складника “-месхетинці” чи “-ахиска” через відірваність від етнотворчого міфу та зниження актуальності (чи привабливості) етноконсолідаційної ідеї повернення в Грузію, а також за рахунок впливу релігійних структур, які впроваджують свої релігійні традиції в громаді. І певні тенденції до зміни ідентичності відчущуються. Наприклад, сфера вживання радянського варіанта етноніма “турки-месхетинці” має тенденцію до звуження за рахунок ширшого вжитку варіанта “Ahıska Türkleri”.

Українські турки-ахиска перебувають у процесі повільної, проте стабільної модернізації громади, що виявляється в диверсифікації зайнятості, послабленні цінностей традиційної культури, урбанізації (переїзді до селищ міського типу та міст), появи нових форм інститутів громадянського суспільства. Стримувальними чинниками модернізації є трудова міграція, прихильність до релігійних організацій, проживання в сільській місцевості, прагнення до компактного проживання, знання рідної мови лише на побутовому рівні, низька налаштованість на продовження навчання після школи, особливо серед жінок. Представники турецько-месхетинського

ГО зверталися навіть із пропозицією впровадити квоти для абітурієнтів турецько-месхетинської національності, які б спростили їхній вступ до вишів Півдня України.

Уповільнює модернізацію також те, що сучасні еліти турків-ахиска сформовані на засадах традиційних цінностей, серед них мало осіб, які мають свою особисту “історію успіху”. Сучасні турки-ахиска характеризуються більш широким спектром інтегрованості в українське суспільство, ніж десять років тому, й етнічний чинник для багатьох із них, особливо серед тих, хто демонструє успішну вертикальну мобільність, не є головним.

Приклад турків-ахиска красномовно свідчить про вплив міграцій, особливо вимушених, на модернізацію соціальної групи. Вимушена міграція відтерміновує її як мінімум на одне-два покоління. У пострадянський час у турків-ахиска було декілька негативних циклів – депортація 1944 року з Грузії, конфлікт в Узбекистані 1989 року та переселення турків із Краснодарського краю Російської Федерації до США у 2004–2005 роках через численні утиски громадянських прав, переселення до Туреччині зі Сходу України, а також трудова міграція 2014–2019 рр.

Попри можливості міграції до Туреччини, меншою мірою до Грузії чи інших країн (США, Росія), значна частина турків-ахиска впевнені, що залишаться в Україні, що саме тут їхня друга батьківщина і що вони повноправні члени українського суспільства – “українці турецького походження”.

“Я всю осознанную жизнь провел в Украине. И для меня Украина больше значит, чем Турция, чем Месхетия. Я здесь вырос, мне эта страна дала многое что. Все дала мне эта страна. Вплоть до того, что гимн Украины я знаю, и когда он звучит, у меня мурашки по коже, а гимн Турции, в принципе, узнаю, если он заиграет, но не особо его знаю. С украинскими друзьями у меня больше понимания, чем с теми, кто из Турции приезжает. Потому что мы вошли уже в украинский менталитет и нам здесь комфортно” (Ч, 31).

“Хай турки живут в Україні”, – сказав один із респондентів старшого віку, говорячи про майбутнє турків-ахиска в нашій країні.

<sup>1</sup> Ахалцихе – грузинський варіант назви Ахиска, назва міста в Грузії.

<sup>2</sup> Тут і далі позначено стать (Ж – жінка, Ч – чоловік) та вік респондентів.

## ЛІТЕРАТУРА

Беліцер Н. Турки-месхетинці в пострадянському просторі: кого це хвилює? // **Проблеми міграції**, 1997, № 1.

Вечір пам’яті з нагоди 74-ї річниці депортації турок Ахисха з Грузії проведено в Чаплинці // **Херсонська обласна державна адміністрація**. 4 грудня 2018. URL: <https://cutt.ly/3wFUXa3> (дата звернення: 10.09.2019).

**Вибори народних депутатів України. Центральна виборча комісія України**. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2019/wp040pt001f01=919pf7331=182.html> (дата звернення: 10.09.2019).

Данилов С. Мусульманські громади України в умовах окупації Криму та окремих регіонів Донецької та Луганської областей // **Стратегії трансформації і превенції прикордонних конфліктів в Україні**. Збірка аналітичних матеріалів. Львів, 2015.

До Туреччини з Донбасу переселять 3 тисячі ахискинських турків // **УНІАН. Інформаційне агентство**. 16 жовтня 2015. URL: <https://www.unian.ua/society/1154881-do-turechchini-z-donbasu-pereselyat-3-tisyachi-ahiskinskih-turkiv-zmi.html> (дата звернення: 10.09.2019).

**Етнонаціональна структура українського суспільства** / Євтух В. В., Трошанський В. П., Галушко К. Ю., Чернова К. О. Київ, 2004.

Жертвоприношення в Нижніх Торгаях: як турки-месхетинці відзначили Курбан-байрам // **Нижні Сірогози. City**. 15 серпня 2019. URL: <https://nsirogozy.city/read/rayon/40074/zhertvo-prinoshennya-v-nizhnih-torgayah-yak-turki-meshetinci-vidznachili-kurban-bajram> (дата звернення: 10.09.2019).

Малиновская Е. **Турки-месхетинцы в Украине: этносоциологический очерк.** Киев, 2006.

Можливість вивчати рідну мову отримали діти турків-месхетинців, що проживають у селі Каїрка Каланчацького району Херсонської області // **Українське радіо.** 2 листопада 2004. URL: <http://old.nrcu.gov.ua/ua/4/339537/> (дата звернення: 10.09.2019).

**Розвиток етнонаціональних відносин в Україні: Стан, тенденції, перспективи.** Львів, 2007.

Садияр Мамедов: Откровенно и честно // **Інформаційне агентство “Херсонці”.** 29 листопада 2018. URL: <http://khersonci.com.ua/top-news/33398-sadiyar-mamedov-otkrovenno-i-chestno.html> (дата звернення: 10.09.2019).

Сирінська О. А., Майоров М. В. Громада турків-месхетинців в умовах збройного конфлікту на Сході України // **Східний світ,** 2015, № 1.

**Становище біженців турків-месхетинців в Україні** / Клищенко Т., Малиновська О., Мінгазутдінов І., Шамшур О. Київ, 1999.

Трагедія великого народу. Ми помним! // **Офіційний сайт ДУМУ.** 15 листопада 2016. URL: <https://islam.ua/publikatsii/novosti/tragediya-velikogo-naroda-my-pomnim/> (дата звернення: 10.09.2019).

Турецький маршрут // **Шлях крізь культури.** 2017. URL: <https://www.khersonregion.info/> (дата звернення: 10.09.2019).

Турки-ахиска: довгий шлях додому // **Іслам в Україні.** 19 листопада 2015. URL: <https://islam.in.ua/ua/istoriya/turky-ahyska-dovgyu-shlyah-dodomu> (дата звернення: 10.09.2019).

Турки-месхетинці України. Хто вони? // **Ukrainer.** 12 вересня 2019. URL: <https://ukrainer.net/turky-ukrajiny/> (дата звернення: 10.09.2019).

Шаповал Л. Звичаєво-обрядова культура турків-месхетинців у Зіньківському районі Полтавської області // **Національні меншини і колективна пам'ять титульних націй: дилеми (не)забуття.** URL: <https://docplayer.net/126413011-Zvichaievo-obryadova-kultura-turkiv-meshetinciv-u-zinkivskomu-rayoni-poltavskoyi-oblasti.html> (дата звернення: 10.09.2019).

Щепанський В. В. Турецький фактор гуманітарної політики на південному сході України в період 2014–2016 рр. // **Політикус,** 2017, № 1.

Ярош О. Теоретичні засади дослідження сучасних мусульманських рухів та організацій у контексті глобалізації // **Мультиверсум,** 2014, № 10.

Aktepe E., Tekdere M., Gürbüz A. Toplumsal Uyum ve Bütünleşme Bağlamında Erzincan'a Yerleştirilen Ahıska Türkleri Üzerine Bir Değerlendirme // **Göç Araştırmaları Dergisi / The Journal of Migration Studies.** Cilt: 3, Sayı: 2. 2017. URL: <http://www.gam.gov.tr/files/6-6.pdf> (дата звернення: 10.09.2019).

**DATÜB** (Dünya Ahıska Türkleri birliği). 2019. URL: <http://www.datub.eu/> (дата звернення: 10.09.2019).

DATÜB İletişim // **DATÜB** (Dünya Ahıska Türkleri birliği). 2019. URL: <http://www.datub.eu/iletisim.html> (дата звернення: 10.09.2019).

Devrişeva Kh. Ahıska Türklerinin bitmeyen göçü // **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi,** 2019, No. 45. URL: <http://sutad.selcuk.edu.tr/sutad/article/view/1207/922> (дата звернення: 10.09.2019).

**Uluslararası Ahıska Türkleri Sempozyumu** / Editör Hüsrev Akin. Erzincan, 2017. URL: <https://ebyu.edu.tr/wp-content/uploads/2017/03/ah%C4%B1ska-sempozyumu-cilt-1.pdf> (дата звернення: 10.09.2019).

## REFERENCES

Belitser N. (1997), “Turky-meskhetyntsi v postradyans’komu prostori: koho tse khvylyuye?”, in *Problemy mihratsiyi*, No. 1, pp. 17–20. (In Ukrainian).

“Vechir pam’yati z nahody 74-yi richnytsi deportatsiyi turok Akhyskha iz Hruziyi provedeno v Chaplyntsi” (2018), in *Khersons’ka oblasna derzhavna administratsiya*, December 4, available at: <https://cutt.ly/3wFUXa3> (accessed October 10, 2019). (In Ukrainian).

*Vybory narodnykh deputativ Ukrayiny. Tsentral’na vyborcha komisiya Ukrayiny* (2019), available at: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2019/wp040pt001f01=919pf7331=182.html> (accessed October 10, 2019). (In Ukrainian).

Danylov S. (2015), “Musul’mans’ki hromady Ukrayiny v umovakh okupatsiyi Krymu ta okremykh rehioniv Donets’koyi ta Luhans’koyi oblastey”, in N. Zubar and O. Miroshnychenko (Eds.),



*Stratehiyi transformatsiyi i preventsiyi prykordonnykh konfliktiv v Ukrayini*, Zbirka analitychnykh materialiv, Halyska Vydavnycha Spilka, Lviv, pp. 315–341. (In Ukrainian).

“Do Turechchyny z Donbasu pereselyat’ 3 tysyachi akhyskyns’kykh turkiv” (2015), *UNIAN*, October 16, available at: <https://www.unian.ua/society/1154881-do-turechchini-z-donbasu-pere-selyat-3-tisyachi-ahiskinskih-turkiv-zmi.html> (accessed October 10, 2019). (In Ukrainian).

*Etnonatsional’na struktura ukrayins’koho suspil’stva* (2004), Yevtukh V. V., Troshchans’kyy V. P., Halushko K. Yu. and Chernova K. O., Naukova dumka, Kyiv. (In Ukrainian).

“Zhertvoprynosheniya v Nyzhnikh Torhayakh: yak turky-meshketyntsi vidznachyly Kurban-bayram” (2019), in *Nyzhni Sirohozy City*, August 15, available at: <https://nsirogozy.city/read/rayon/40074/zhertvoprynosheniya-v-nizhnih-torgayah-yak-turki-meshetinci-vidznachili-kurban-bajram> (accessed October 10, 2019). (In Ukrainian).

*Stanovyshche bizhentsiv turkiv-meshketyntsi v Ukrayini* (1999), Klynchenko T., Malynovs’ka O., Minhazutdinov I. and Shamshur O., VAITE, Kyiv. (In Ukrainian).

Malinovskaya E. (2006), *Turki-meshketintsy v Ukraine: etnosotsiologicheskyy ocherk*, Geneza, Kyiv. (In Russian).

“Mozhlyvist’ vyvchaty ridnu movu otrymaly dity turkiv-meshketyntsi, shcho prozhyvayut’ u seli Kayirka Kalanchats’koho rayonu Khersons’koyi oblasti” (2004), *Ukrainian Radio*, November 2, available at: <http://old.nrcu.gov.ua/ua/4/339537/> (accessed October 10, 2019). (In Ukrainian).

*Rozvytok etnonatsional’nykh vidnosyn v Ukrayini: Stan, tendentsiyi, perspektyvy* (2007), Tabachnyk D. (Ed.) and all, Svit, Lviv. (In Ukrainian).

“Sadiyar Mamedov: Otkrovenno i chestno” (2018), in *Informatsiyne ahentstvo “Khersontsi”*, November 29, available at: <http://khersonci.com.ua/top-news/33398-sadiyar-mamedov-otkrovenno-i-chestno.html> (accessed October 10, 2019). (In Russian).

Syrins’ka O. A. and Mayorov M. V. (2015), “Hromada turkiv-meshketyntsi v umovakh zbroynoho konfliktu na Ckhodi Ukrayiny”, *Skhidnyy svit*, No. 1, pp. 138–148. (In Ukrainian).

“Tragediya velikogo naroda. My pomnim!” (2016), *Religious Administration of Muslims of Ukraine*, November 15, available at: <https://islam.ua/publikatsii/novosti/tragediya-velikogo-naroda-my-pomnim/> (accessed October 10, 2019). (In Russian).

“Turets’kyy marshrut” (2017), in *Shlyakh kriz’ kul’tury*, available at: <https://www.khersonregion.info/> (accessed October 10, 2019). (In Russian).

“Turky-akhyska: dovhyy shlyakh dodomu” (2015), in *Islam in Ukraine*, November 19, available at: <https://islam.in.ua/ua/istoriya/turky-ahyska-dovgyy-shlyah-dodomu> (accessed October 10, 2019). (In Ukrainian).

“Turky-meshketyntsi Ukrayiny. Khto vony?” (2019), *Ukrainer*, September 12, available at: <https://ukrainer.net/turky-ukrajiny/> (accessed October 10, 2019). (In Ukrainian).

Shapoval L., “Zvychayevy-obryadova kul’tura turkiv-meshketyntsi u Zin’kivs’komu rayoni Poltavs’koyi oblasti”, in *Natsional’ni menshyny i kolektyvna pam’yat’ tytul’nykh natsiy: dylemy (ne)zabuttya*, available at: <https://docplayer.net/126413011-Zvichaievo-obryadova-kultura-turkiv-meshetinciv-u-zinkivskomu-rayoni-poltavskoyi-oblasti.html> (accessed October 10, 2019). (In Ukrainian).

Shchepans’kyy V. (2017), “Turets’kyy faktor humanitarnoyi polityky na pivdennomu skhodi Ukrayiny v period 2014–2016 rr.”, in *Politykus*, No. 1, pp. 219–222. (In Ukrainian).

Yarosh O. (2014), “Teoretychni zasady doslidzhennya suchasnykh musul’mans’kykh rukhiv ta orhanizatsiy u konteksti hlobalizatsiyi”, in *Mul’tyversum*, No. 10, pp. 46–57. (In Ukrainian).

Aktepe E., Tekdere M. and Gürbüz A. (2017), “Toplumsal Uyum ve Bütünleşme Bağlamında Erzincan’a Yerleştirilen Ahıska Türkleri Üzerine Bir Değerlendirme”, in *Göç Araştırmaları Dergisi / The Journal of Migration Studies*, Vol. 3, Issue 2, pp. 138–169, available at: [www.gam.gov.tr/files/6-6.pdf](http://www.gam.gov.tr/files/6-6.pdf) (accessed October 10, 2019). (In Turkish).

*DATÜB (Dünya Ahıska Türkleri birliği)* (2019), available at: [www.datub.eu/](http://www.datub.eu/) (accessed October 10, 2019).

“DATÜB İletişim”, in *DATÜB (Dünya Ahıska Türkleri birliği)*, available at: [www.datub.eu/iletisim.html](http://www.datub.eu/iletisim.html) (accessed October 10, 2019). (In Turkish).

Devrisheva Kh. (2019), “Ahıska Türklerinin bitmeyen göçü”, in *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, No. 45, available at: <http://sutad.selcuk.edu.tr/sutad/article/view/1207/922> (accessed October 10, 2019). (In Turkish).

*Uluslararası Ahıska Türkleri Sempozyumu* (2017), Hüsrev A. (Ed.), Erzincan University, Erzincan, available at: <https://ebyu.edu.tr/wp-content/uploads/2017/03/ah%C4%B1ska-sempozyumu-cilt-1.pdf> (accessed October 10, 2019). (In Turkish).



М. А. Гоманюк

### Модернізація соціального життя турків-ахиска в Україні

Статтю присвячено стану та тенденціям розвитку громади турків-месхетинців в Україні в період 2014–2019 рр.; в її основі лежать результати соціологічного дослідження, проведеного автором упродовж 2018–2019 рр. у Херсонській області. На цей день українські турки-месхетинці є етнічною групою, солідарність якої підтримується на основі відчуття етнічної, мовної та релігійної спільності. За даними досліджень, фіксується зростання сфери вживання етноніма “турки-ахиска” в Україні. Така зміна уваги до етноніма свідчить про переорієнтацію з радянського та пострадянського контексту на турецький та світовий і синхронізацію ендоетноніма українських турків-ахиска з прийнятим у Туреччині варіантом. Використання різних варіантів етноніма є виявом прихильності до різних варіантів тотожності. Ахистський варіант ідентичності передбачає субетнічне підпорядкування ахистської ідентичності турецькій. Результати дослідження свідчать про те, що українські турки-ахиска перебувають у процесі повільної, проте стабільної модернізації громади, що виявляється в диверсифікації зайнятості, послабленні цінностей традиційної культури, урбанізації (переїзді до селищ міського типу та міст), появі нових форм інститутів громадянського суспільства (громадських організацій). Стримувальними чинниками модернізації є трудова міграція (переважно до великих міст України і до Туреччини), прихильність до релігійних організацій, проживання в сільській місцевості, прагнення до компактного проживання, знання рідної мови лише на побутовому рівні, низька налаштованість на продовження навчання після школи, особливо серед жінок.

**Ключові слова:** ідентичність, модернізація, трудова міграція, Туреччина, турки-месхетинці (турки-ахиска), Україна, Херсонська область

М. А. Гоманюк

### Модернизация социальной жизни турок-ахыска в Украине

Статья посвящена состоянию и тенденциям развития общества турок-месхетинцев в Украине в период 2014–2019 гг.; в ее основе лежат результаты социологического исследования, проведенного автором в течение 2018–2019 гг. в Херсонской области. На сегодня украинские турки-месхетинцы являются этнической группой, солидарность которой подерживается на основе осознания этнической, языковой и религиозной общности. По данным исследования фиксируется рост сферы применения этнонима “турки-ахыска” в Украине. Такое изменение к этнониму говорит о переориентации с советского и постсоветского контекста на турецкий и синхронизации эндоэтнонима украинских турок принятому в Турции варианту. Использование различных вариантов этнонима является проявлением приверженности различных вариантов идентичности. Ахысский вариант идентичности предполагает субэтническое подчинение ахысской идентичности турецкой. Результаты исследования свидетельствуют также о том, что украинские турки-ахыска находятся в процессе медленной, но стабильной модернизации общества, которая выражается в диверсификации занятости, ослаблении ценностей традиционной культуры, урбанизации (переезд в поселки городского типа и города), появлении новых форм институтов гражданского общества (общественных организаций). Сдерживающими факторами модернизации является трудовая миграция (преимущественно в крупные города Украины и в Турцию), приверженность к религиозным организациям, проживание в сельской местности, стремление к компактному проживанию, знание родного языка только на бытовом уровне, низкая мотивация на продолжение обучения после школы, особенно среди женщин.

**Ключевые слова:** идентичность, модернизация, трудовая миграция, турки-месхетинцы (турки-ахыска), Турция, Украина, Херсонская область

*Стаття надійшла до редакції 11.12.2019*